

ОДИН З КОРИФЕЇВ УКРАЇНСЬКОГО ТЕАТРУ

Відомо, що український театр кінця XIX і початку XX століть відігравав ведучу роль у національному відродженні. Він мав широкий вплив на українську громадськість своєю глибокою народністю і революційно-демократичним спрямуванням в реалістичному відображенні суспільних протиріч.

У складі славної плеяди ініціаторів становлення українського театру були автори українських п'єс, вони ж були і акторами, і співаками, і режисерами — митцями-художниками своєї творчої справи.

В історії українського народного театру, організаторами і діячами якого були Кропивницький, Старицький, Садовський, Саксаганський, Карпенко-Карий та інші, видне місце займає Василь Овсійович Грицай.

В. О. Грицай (псевдонім В. О. Колтановського) народився у 1856 році в селі Кувочах на Менщині. Його батько був сільським священиком. Як свідчать метричні документи, Василь Овсійович Грицай за соціальним станом був «потомственным почетным гражданином».

Грицай учився в Харківській семінарії, потім у Харківському музичному товаристві опановував мистецтво співака. Пізніше у своїх театральних згадках М. К. Садовський писав, що Грицай мав високий баритон і «був добрий співака».¹

Свою діяльність видатний актор почав у трупі М. Л. Кропивницького у 1883 році. Одночасно у цій же трупі працювала відома талановита артистка Олександра Іванівна Вірина, майбутня дружина Грицая, яку називали Вірина I, а їх дочка — артистка — Вірина II.

Українському театрові доводилося працювати в тяжких умовах царських утисків, цензури, коли циркуляр міністра Валуєва проголошував, що нічого українського «не было, нет и быть не может».

Після дозволу міністра Лоріс-Мелікова на українські вистави «стрепенулись від радості серця, ожили надії. До Кропивницького прилучились відомі йому талановиті аматори — Затиркевич, Вірина, Грицай, Максимович, Садовський та інші», (Софія Тобілевич).²

Українські вистави були заборонені з кінця 1883 р. майже на десять років, але тільки в межах Київського генерал-губернаторства.

Актори часто потрапляли в скрутне матеріальне становище. Працювати в тих умовах могли люди, які щиро любили мистецтво, свій народ, йшли на самопожертву.

У 1883 році трупу очолив театральний діяч і письменник М. П. Старицький під режисурою М. Л. Кропивницького.

Софія Тобілевич (жінка Карпенка-Карого) у своїй книзі «Корифеї українського театру писала: «Він (Старицький) знайшов Кропивницького і братів Тобілевичів на Херсонщині, Заньковецьку, Грицая та Вірину на Чернігівщині, Затиркевич на Полтавщині... і з ними розпочалось справжнє діло народного театру».³

Професійні українські трупи давали гастролі в зимові місяці 1886, 1887, 1888 роках в Петербурзі і Москві.⁴ Трупа Старицького виступала у Воронежі, Харкові, Одесі, Севастополі та інших містах півдня України. У 1885 році вона розпалася на кілька окремих труп. Старицький залишився з трупою молодих акторів, куди входили Грицай, Вірина та інші.

Але й ця трупа проіснувала тільки два роки. Вона теж розділилася на окремі групи.

Український театрознавець О. Г. Кисіль, до речі, наш земляк — чернівець, у книзі «Український театр» писав, що на початку 90-х років Старицький залишив антрепризу, передавши справу Грицаю, й служив уже як драматичний письменник.⁵

У названій книзі Киселя є фотопортрет В. О. Грицая і ряд позитивних оцінок його діяльності.

Як бачимо, Василь Овсійович Грицай був у тісному творчому контакті з найвидатнішими діячами українського театрального мистецтва. Близько п'ятнадцяти років очолював він трупи артистів.

Трупа Грицая виступала в багатьох містах і селах Чернігівщини: у Борзні, Мені, Макошині, Сосниці, Конотопі та інших.

В. О. Грицай майстерно виконував ролі Петра в «Наталці Полтавці», Вакули в «Різдвяній ночі», Андрія в «Запорожцях за Дунаєм» та багато інших.

В Одесі в 1896 році було створено товариство «руско-малорусских артистов» під управлінням М. Кропивницького, в яке входив і Грицай.⁶ Ставились п'єси українських і російських авторів. У цьому ж році Грицай брав участь у спектаклі, що ставився з

нагоди ювілею артистичної діяльності М. Л. Кропивницького. В афішах про спектакль писали: «В 3-м антракте гг. Шевченко-Гамалей і Грицай пропоют дуэт из оперы М. П. Старицкого «Утоплена», «Дивчино-серденько», музыка М. В. Лысенко». Рецензенти хвалили тоді виступи Грицяя та інших акторів.

В одному з листів до артиста Гайдамаки М. Л. Кропивницький, згадуючи історію українського театру, писав: «Всмони только, какой репертуар создал: «Заньковецкую, Затыркевич, Садовского, Саксаганского, Максимовича, Линицкую, Грицяя, Верину, Касиненка? «Глитай», «Наймичка», «Невольник», «Поки солнце зйде», «Безталанна», «Назар Стодоля», «Сватання», «Наталка Полтавка»... Вот тот репертуар, из которого выросли те колосья на украинской ниве, которыми Украина будет долго гордиться».⁷

Влітку, між театральними сезонами Грицай і Вірина, їх дочка Віра і зять Юркевич (теж артисти) проживали у селі Куковичі тепер Менського району у своєму будиночку, який зберігся до наших днів. Сюди приїздили й інші артисти, проводили репетиції, ставили п'єси в навколишніх селах у пристосованих клунях, складах тощо.

У хор, до виконання масових сцен Василь Овсійович залучав сільську молодь, вчив її. Здібних хлопців і дівчат він брав до своєю трупи на гастролі. Дехто з них виконував навіть окремі ролі (Білявський з Сосниці, Білецький і Бешко С. з Мени, Слобода С. І., Сашенко Г. К., Чайченко М. І. із Кукович, Бугай Ю. І. з Баби та інші).

Принагідно слід сказати, що зять Грицяя — Петро Павлович Юркевич був автором п'єси «Я пан Хам», керував потім художньою самодіяльністю в селі Макошине, де і помер у 1947 р.

Як свідчать сучасники, Грицай у період революції 1905—1907 років розповсюджував листівки, «Кобзар» Шевченка, брав участь у таємних сходках у Мені, мав демократичні погляди. У його будинку був обшук, коли в село Куковичі наїхали козаци та інгуші.⁸

Грицай і Вірина були добрими, гуманними людьми. Олександра Іванівна — медик за спеціальністю — лікувала селян.

Поневіряння, тяжкі умови життя і праці надломали здоров'я Василя Овсійовича Грицяя. Він захворів на туберкульоз і помер у 1910 році. Його подруга в житті і на сцені Олександра Іванівна Вірина і померла в 1926 р. Обоє поховані на сільському кладовищі в Куковичах, де в 1966 році з ініціативи школи був поставлений обеліск.

Пам'ять про славних земляків живе в народі. Їх плідна діяльність зайняла почесне місце в історії українського театру.

Дмитро КАЛІБАБА.

Джерела та література:

- 1 Садовський М. К. — Мої театральні згадки. 1881—1917. — Київ, 1956. — С. 25.
- 2 Тобілевич Софія—Корифеї українського театру. Портрети. Спогади.—Київ, 1947. — С. 19.
- 3 Там само. — С. 28.
- 4 Кисіль О. Г. Український театр (популярний нарис історії українського театру) Книгоспілка, 1925.
- 5 Йосипенко Микола. Великая дружба. Очерки исторических взаимосвязей двух театральных культур. К., 1961.
- 6 «Марко Лукич Кропивницький. Збірка статей, спогадів і матеріалів.» — Київ, 1955.— С. 222.
- 7 Так само. — С. 221.
- 8 Бешко С. Подарунок // Колгоспна правда (Мена). 1964 — березень.

ДВА ГОЛОДОМОРИ

Під час громадянської війни кремлівські володарі всіляко намагались не втратити багату Україну. Червоні бійці співали таку частівку:

Всех буржуев разобьем
В Украину жить пойдём
В Украине добре жить
Есть, что кушать, есть что пить.

Якщо червоноармійці дивились на Україну з точки зору голодного шлунку, то «демона революції» Троцького турбували інші проблеми. Лев Давидович добре розумів, що так звана «диктатура пролетаріату» злетить в безодню історії не гірше царизму, якщо Україна залишить «єдину і неподільну» імперію. Направляючи в Україну своїх агітаторів, друга після Леніна людина давала їм таку настанову: «Пам'ятайте